

Rudolf Steiner

**Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ
ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ & ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ**
ΦΡΟΨΝΤ, ΓΙΟΥΝΓΚ & ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

**Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΥΠΟ ΤΟ ΦΩΣ
ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣΟΦΙΑΣ**

Αρχείο διαλέξεων
GA115, GA143, GA101, GA178, GA205
Μετάφραση: Γεράσιμος Ε. Κατραμάδος

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ETRA

Τίτλος: **Η ψυχολογία του σώματος της ψυχής και του πνεύματος**
Υπότιτλος: Η Ψυχανάλυση υπο το φως της ανθρωποσοφίας

Ομιλητής: Rudolf Steiner

Μετάφραση: Γεράσιμος Ε. Κατραμάδος
Επιμέλεια κειμένου: Κυριακή Βουδούρη
Επιμέλεια έκδοσης: Βάλλυ Καλοζούμη
Διορθώσεις: Άρτεμις Φ. Χανιώτη

ISBN: 978-618-5735-11-1

Εκδόσεις ETRA© 2023
Ευεργετών 7, Π. Φάληρο, 17563
Τ: 210 9811753 - www.etra.gr

*Το βιβλίο αυτό εκδόθηκε με την βοήθεια του Ινστιτούτου Ανθρωποσοφικής
Ιατρικής στην Ελλάδα*

INSTITUTE
OF ANTHROPOSOPHIC
MEDICINE IN GREECE

Κανένα μέρος του παρόντος βιβλίου δεν επιτρέπεται να αναπαραχθεί με οποιαδήποτε μηχανική, φωτογραφική ή ηλεκτρονική διαδικασία ή με τη μορφή φωνογραφικής εγγραφής, ούτε να αποθηκευτεί σε σύστημα ανάκτησης, να μεταδοθεί ή να αντιγραφεί με οποιονδήποτε άλλο τρόπο για δημόσια ή ιδιωτική χρήση χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια του εκδότη.

«Ο Steiner δε μιλάει για την ψυχή - μιλάει από την ψυχή. Αυτή είναι η μέθοδος! Υπάρχει, ωστόσο, ένα αντίτιμο. Το αντίτιμο είναι ότι πρέπει να αφήσετε πίσω σας τη γνωστή σε εσάς ταυτότητα που σας προσδιορίζει. Πρέπει να υποστείτε την εμπειρία της εγκατάλειψης όχι μόνο αυτού που γνωρίζετε, αλλά και αυτού που νομίζετε ότι γνωρίζετε για τον εαυτό σας. Αυτή η απαίτηση χαρακτηρίζει την ψυχολογία ως αναπόσπαστο μέρος του έργου της μύησης».

~ *Robert Sardello*

Το έργο του Ανθρωποσοφικού Κινήματος ουσιαστικά είναι να μας γνωστοποιήσει κόσμους που μας περιβάλλουν κάθε στιγμή. Κόσμους στους οποίους ζούμε, αλλά για τους οποίους δε γνωρίζουμε τίποτα υπό κανονικές συνθήκες. Η Ανθρωποσοφία δε θέλει να μας γνωστοποιήσει κόσμους οι οποίοι είναι μακριά μας, δηλαδή κόσμους που μας είναι απρόσιτοι. Θέλει να μας φέρει πιο κοντά με τους κόσμους εκείνους που μας επηρεάζουν και μας περιβάλλουν. Ωστόσο, αυτοί οι κόσμοι είναι άγνωστοι για μας επειδή δε διαθέτουμε τα όργανα εκείνα που θα μας επιτρέψουν να τους παρατηρήσουμε.

Προς το παρόν, το μόνο που μπορούμε να κάνουμε είναι να ενημερώσουμε για τους κόσμους αυτούς τους ανθρώπους. Μπορούμε μόνο να επισημάνουμε και να ενθαρρύνουμε τους ανθρώπους να συμμετέχουν σε δραστηριότητες που θα «ξεκλειδώσουν» τα όργανα εκείνα που θα τους επιτρέψουν να αντιληφθούν αυτούς τους υψηλότερους κόσμους.

~ Rudolf Steiner: GA 88 : Βερολίνο, 28 Οκτωβρίου 1903

ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΤΩΝ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ ΤΟΥ RUDOLF STEINER

Τη βάση για την ανθρωποσοφικά προσανατολισμένη πνευματική επιστήμη αποτελούν τα γραπτά έργα του Rudolf Steiner (1861-1925). Παράλληλα ο ίδιος από το έτος 1900 ως το 1924 έδωσε πάρα πολλές διαλέξεις, τόσο δημόσιες, όσο και για τα μέλη της αρχικά θεοσοφικής και μετά ανθρωποσοφικής εταιρείας. Ο ίδιος δεν ήθελε αρχικά οι ελεύθερα δοθείσες διαλέξεις να τυπωθούν σε γραπτό λόγο, επειδή όσα ανακοινώθηκαν προφορικά δεν ήταν προορισμένα για γραπτό λόγο. Επειδή όμως πολλές διαλέξεις καταγράφονταν από ακροατές και κυκλοφορούσαν όλο και περισσότερο σε γραπτά με ελλείψεις και λάθη, αποφάσισε να βρεθεί μια λύση σ' αυτό. Αυτήν την αποστολή ανέλαβε η Marie Steiner-von Sivers (σύζυγος του Rudolf Steiner). Αυτή ανέλαβε να συγκεντρώσει τα στενογραφημένα κείμενα, να γίνει η απαραίτητη επιμέλειά τους και να εκδοθούν. Επειδή όμως ο ίδιος ο Rudolf Steiner λόγω έλλειψης χρόνου ελάχιστα τέτοια γραπτά μπόρεσε να διορθώσει, ζήτησε στις εκδόσεις όλων των διαλέξεών του, τις οποίες δεν πρόλαβε να διορθώσει, να αναφέρεται η επιφύλαξή του: «Να υποτίθεται ότι τα κείμενα που δεν έλεγξα μπορεί να έχουν λάθη».

Μετά τον θάνατο της Marie Steiner-von Sivers (1867-1948) ξεκίνησε σύμφωνα με τις υποδείξεις της η έκδοση των απάντων του Rudolf Steiner. Το παρόν βιβλίο αποτελεί μέρος αυτών των απάντων.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σημείωμα του Εκδότη	11
Εισαγωγή του Roberto Sardello	13
Η ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ, ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ	57
Πρόλογος της Marie Steiner	59
Η σοφία του ανθρώπου (Ανθρωποσοφία)	69
I. Η θέση της Ανθρωποσοφίας σε σχέση με τη Θεοσοφία και την Ανθρωπολογία.	69
II. Υπεραισθητικές διεργασίες στις δραστηριότητες των ανθρώπινων αισθήσεων.	89
III. Ανώτερες αισθήσεις, ρεύματα εσωτερικής δύναμης και δημιουργικοί νόμοι στον ανθρώπινο οργανισμό.	105
IV. Υπερφυσικά/υπεραισθητά ρεύματα στους ανθρώπινους και ζωικούς οργανισμούς.	125
Σοφία της Ψυχής (Ψυχοσοφία)	145
I. Τα στοιχεία της ψυχικής ζωής.	145
II. Δράση και αλληλεπίδραση των δυνάμεων της ανθρώπινης ψυχής.	163
III. Στις πύλες των αισθήσεων.	181
IV. Συνειδητότητα και ψυχική ζωή.	205
Σοφία του Πνεύματος (Πνευματοσοφία)	229
I. Franz Brentano και η διδασκαλία του Αριστοτέλη για το Πνεύμα.	229
II. Αλήθεια και σφάλμα υπό το φως του πνευματικού κόσμου.	243
III. Φαντασία – Φαντασία, Έμπνευση – Αυτοεκπλήρωση, Διάισθηση - Συνείδηση.	263
IV. Νόμοι της Φύσης, Εξέλιξη της Συνείδησης και Επαυλαμβανόμενες Γήινες Ζωές.	283

Η ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣΟΦΙΑΣ	301
I. Ανθρωποσοφία και Ψυχανάλυση I	303
II. Ανθρωποσοφία και Ψυχανάλυση II	331
III. Αντανάκλασεις στον καθρέφτη της συνείδησης, της υπερσυνείδησης και της υποσυνείδησης	353
IV. Κρυφές δυνάμεις της ψυχής	379
V. Συνδέσεις μεταξύ των οργανικών διεργασιών και της ψυχικής ζωής του ανθρώπου	395
Σύντομο βιογραφικό Rudolf Steiner	416

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΗ

Αυτές οι δώδεκα διαλέξεις του Rudolf Steiner (GA115) αποτελούν τη βάση για μια εντελώς νέα ψυχολογία, αποδεικνύοντας ότι η ίδια η ανθρωποσοφία αποτελεί μια νέα μορφή ψυχολογίας. Ο πρώτος κύκλος διαλέξεων αποτελείται από τρία επιμέρους μαθήματα, καθένα από τα οποία εξετάζει ολόκληρο το ανθρώπινο ον από διαφορετική οπτική γωνία.

Στην «**Ανθρωποσοφία**» περιγράφει το ανθρώπινο ον από το ενδιάμεσο σημείο μεταξύ θεοσοφίας και ανθρωπολογίας, εστιάζοντας στο ανθρώπινο σώμα και στις αισθήσεις, παρατηρώντας τις πνευματικές τους πτυχές και λειτουργίες στο ανθρώπινο ον και δεν τις βλέπει απλώς ως σωματικούς υποδοχείς των φυσικών ερεθισμάτων. Συζητά επίσης τις ανώτερες, πιο πνευματικές αισθήσεις που θα αναπτυχθούν στο μέλλον από την ανθρωπότητα.

Στην «**Ψυχοσοφία**» συζητά τις πρωταρχικές πτυχές της ανθρώπινης ψυχής, τις δραστηριότητες και την αλληλεπίδραση των διαφόρων δυνάμεων της ψυχής μας, τη δυναμική της αγάπης και του μίσους και τη διαδικασία της κρίσης ή της λήψης αποφάσεων.

Στην «**Πνευματοσοφία**» προσεγγίζει το ανθρώπινο πνεύμα από την οπτική γωνία της αλήθειας και του λάθους, της σημασίας και των αποτελεσμάτων της Φαντασίας, της Διάισθησης και της Έμπνευσης. Εδώ, ο Steiner διερευνά τη σημασία του κάρμα για την ανθρώπινη ψυχή καθώς και την εξέλιξη της ανθρώπινης συνείδησης.

Στον επόμενο κύκλο διαλέξεων (GA 143, GA178, GA205), που αργότερα δημοσιεύτηκαν με τον τίτλο *Ψυχανάλυση και Πνευματική Ψυχολογία*, ο Steiner θέτει τα θεμέλια για μια πραγματικά πνευματική ψυχολογία. Οι δύο πρώτες διαλέξεις αποτελούν μια κριτική εξέταση των αρχών του Freud και του Jung. Οι τρεις τελευταίες διαλέξεις ξεκινούν με την περιγραφή της τριπλής δομής της ανθρώπινης συνείδησης (αντανακλαστική ή κατοπτρική συνείδηση, υπερσυνείδηση και υποσυνείδηση) και συνεχίζουν με την περιγρα-

φή μιας ψυχολογίας που λαμβάνει υπόψη τόσο τις κρυφές δυνάμεις της ψυχής όσο και τις πολύπλοκες συνδέσεις μεταξύ ψυχολογικών και οργανικών, σωματικών διεργασιών.

Οι σειρές αυτών των διαλέξεων παρουσιάστηκαν εδώ και πάνω από έναν αιώνα, και θα μπορούσαμε να μπούμε στον πειρασμό να σκεφτούμε ότι, όσον αφορά την ψυχολογία, το περιεχόμενο αυτών των διαλέξεων είναι ξεπερασμένο. Είναι επίσης δελεαστικό να σκεφτούμε ότι, επειδή ο Steiner δε συνδέεται συνήθως με τους θεμελιωτές της σύγχρονης ψυχολογίας, οι προσπάθειές του πρέπει να θεωρηθούν, στην καλύτερη περίπτωση, μια ενδιαφέρουσα παρενθεση. Αντιθέτως, οι διαλέξεις αυτές αποτελούν μια πηγή για το πραγματικό ρεύμα της ψυχολογίας, καθώς ο ίδιος ο όρος σημαίνει «μελέτη της ψυχής».

Η μελέτη του βιβλίου αυτού θα ενδιαφέρει ιδιαίτερα όσους ασχολούνται με τη βαθύτερη κατανόηση της ψυχολογίας, καθώς και όσους ενδιαφέρονται για την εσωτερική ανάπτυξη. Ανεξάρτητα αν ασχολούμαστε με την εκπαίδευση, την ιατρική, την τέχνη, το θέατρο, την οικονομία ή τις επιχειρήσεις, οι προοπτικές που περιέχονται σε αυτό το βιβλίο έχουν τη δυνατότητα να αποκαταστήσουν το συχνά ελλείπον στοιχείο της ψυχής στη σύγχρονη ψυχολογία.

Η εμπειριστατωμένη εισαγωγή του Dr. Robert Sardello τοποθετεί τις διαλέξεις του Steiner στο πλαίσιο της σύγχρονης ζωής και ψυχολογίας και παρέχει πληροφορίες για το πώς να διαβάσετε και να χρησιμοποιήσετε αυτό το κείμενο για εσωτερική ανάπτυξη και βαθύτερη κατανόηση της πνευματικής επιστήμης.

*Γεράσιμος Ε. Κατραμάδος
Παλαιό Φάληρο - Καλοκαίρι 2023*

ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΤΟΥ ROBERT SARDELLO

Εστιάζοντας στον εισαγωγικό οδηγό

Αυτή η σειρά δώδεκα διαλέξεων (GA 115) του Rudolf Steiner αποτελεί τη βάση για μια εντελώς νέα ψυχολογία.

Οι τέσσερις πρώτες διαλέξεις (για την «Ανθρωποσοφία») παρέχουν μια ακριβή, δυναμική κατανόηση της ανθρώπινης ψυχής σε σχέση με τη δραστηριότητα της αντίληψης και με τις λεπτές διεργασίες που δομούν και διαμορφώνουν το ανθρώπινο σώμα. Οι επόμενες τέσσερις διαλέξεις (για την «Ψυχοσοφία») εστιάζουν στο τι μπορούμε να γνωρίζουμε για την ανθρώπινη ψυχή με βάση την άμεση παρατήρηση και μόνο. Δε γίνεται καμία θεωρητικοποίηση - δε χρησιμοποιούνται ειδικές ικανότητες. Ο Steiner ήταν ένας επιστημονικά ειδικευμένος και πειθαρχημένος ενορατικός, αλλά εδώ προσπαθεί να δείξει τι μπορεί να γίνει γνωστό για τη ζωή της ψυχής μέσα από την αμεσότητα της παρατήρησης του εαυτού μας και των άλλων. Γι' αυτό εδώ απέχει από τη χρήση των ανώτερων ικανοτήτων του, βασιζόμενος μόνο στην άμεση παρατήρηση, για να σχηματίσει μια εικόνα της δραστηριότητας της ψυχικής ζωής. Σε αυτή την εισαγωγή θα εξετάσουμε την ιδιαίτερη φύση αυτού του είδους της άμεσης παρατήρησης που είναι πολύ σημαντική. Τέλος, οι καταληκτικές διαλέξεις (για την «Πνευματοσοφία») απεικονίζουν τη σχέση της ζωής της ψυχής με τη ζωή του πνεύματος, ιδίως όσον αφορά τον τρόπο αφύπνισης της ατομικής ζωής του πνεύματος και τον τρόπο διάκρισης μεταξύ απατηλών και γνήσιων πνευματικών εμπειριών.

Παρόλο που το περιεχόμενο αυτών των διαλέξεων εκτείνεται πολύ πέρα από το συνηθισμένο αντικείμενο της γνωστής ψυχολογίας, εδώ, ίσως περισσότερο από οπουδήποτε αλλού στο έργο του Rudolf Steiner, μπορούν να βρεθούν τα θεμέλια μιας ψυχολογίας που έχει τις ρίζες της στην ανθρωποσοφία. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τη μεσαία σειρά διαλέξεων για την «Ψυχοσοφία». Αυτές όχι μόνο δείχνουν το παράδειγμα για το περιεχόμενο που κάθε αληθι-

νός ψυχολόγος πρέπει να συναντήσει και να το διαχειριστεί ανάλογα, όταν προσπαθεί να κατανοήσει τη ζωή της ψυχής, αλλά επίσης απεικονίζουν έναν ειδικά ψυχολογικό τρόπο σκέψης. Η βαθιά μελέτη αυτών των διαλέξεων θα έχει ως αποτέλεσμα τους τρόπους κατανόησης της ζωής της ψυχής που δε θα βρει κανείς να εκφράζονται πουθενά αλλού σε ολόκληρο τον κλάδο της ψυχολογίας. Περισσότερο από αυτό, όποιος δουλεύει προσεκτικά με αυτές τις διαλέξεις, θα διαπιστώσει ότι η αρχή μιας όλο και πιο συνειδητής ψυχικής ζωής γίνεται δυνατή.

Προτείνω στους αναγνώστες να ξεκινήσουν διαβάζοντας τις τέσσερις διαλέξεις της «Ψυχοσοφίας». Αυτό επιτρέπει σε κάποιον να ξεκινήσει εστιάζοντας σε αυτό που είναι πιο σημαντικό για την ψυχολογία - μια ψυχολογική οπτική γωνία. Στη συνέχεια, μπορεί κανείς να προχωρήσει στις τέσσερις διαλέξεις της «Πνευματοσοφίας» για να δει τι θα μπορούσε, από αυτή την άποψη, να αποτελεί «μια ψυχολογία του πνεύματος». Τέλος, στρεφόμενος προς τις τέσσερις εισαγωγικές διαλέξεις της «Ανθρωποσοφίας», μπορεί κανείς να ανακαλύψει τι θα μπορούσε να συνιστά «μια ψυχολογία του σώματος». Αυτός ο εισαγωγικός οδηγός ακολουθεί αυτή τη σειρά.

(Αν επιλέξετε να διαβάσετε το κείμενο κατ' ευθείαν, αναπτύσσεται μια διαφορετική και ίσως εξίσου σημαντική φαντασία. Κατ' αρχάς, στις διαλέξεις της «Ανθρωποσοφίας», ξεδιπλώνεται μια εικόνα του όλου ανθρώπινου όντος από μια εσωτερική σκοπιά. Αυτό οδηγεί σε μια βαθιά εξέταση της ζωής της ψυχής: «Ψυχοσοφία». Και στη συνέχεια, στο τελευταίο τμήμα, βλέπουμε πώς η ζωή της ψυχής μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να αντιληφθούμε ειδικά πνευματικά πεδία: «Πνευματοσοφία». Ωστόσο, εδώ θα προσπαθήσω κατά μια έννοια να απελευθερώσω την ψυχολογία που υπονοείται στο κείμενο και έτσι να αρχίσω να κάνω σαφή τουλάχιστον τα θεμέλια μιας πνευματικής ψυχολογίας. Για τον σκοπό αυτό θα ακολουθήσω τη σειρά που προτάθηκε παραπάνω).

Οι διαλέξεις έλαβαν χώρα σε μια περίοδο τριών ετών, από το 1909

έως το 1911 (έχουν περάσει πάνω από 100 χρόνια από τότε). Θα μπορούσε κανείς να μπει στον πειρασμό να σκεφτεί ότι ό,τι έχουν να πουν για την ψυχολογία πρέπει να είναι χρονολογημένο και ότι, αν σχετίζεται με κάποιο τρόπο με τον τομέα της ψυχολογίας, θα πρέπει να αφορά μόνο την ιστορία ή την πρώιμη ανάπτυξή του. Είναι επίσης δελεαστικό να σκεφτεί κανείς ότι, δεδομένου ότι ο Rudolf Steiner δε θεωρείται συνήθως ως ένας από τους θεμελιωτές της σύγχρονης ψυχολογίας, οι προσπάθειές του προς αυτή την κατεύθυνση πρέπει να θεωρηθούν, ως επί το πλείστον, μια ενδιαφέρουσα παρένθεση. Μπορεί, όμως, να διατυπωθεί ένα πολύ καλό επιχείρημα, δηλαδή ότι αυτές οι διαλέξεις αποτελούν, στην πραγματικότητα, μια πηγή για το αληθινό ρεύμα της ψυχολογίας και ότι όλα όσα σήμερα περνούν ως ψυχολογία δεν είναι παρά περιφερόμενοι παραπόταμοι.

Επαναλαμβάνω: οι διαλέξεις αυτές αποτελούν ένα νέο θεμέλιο για την Ψυχολογία. Το λέω αυτό διότι η άποψη που διατυπώνεται εδώ για τη Ψυχή έχει ένα ευρύτερο, πληρέστερο, βαθύτερο και ανώτερο πλαίσιο από ό,τι υπάρχει σε οποιαδήποτε υπάρχουσα ψυχολογία. Ο Steiner παρουσιάζει ένα πλαίσιο για την εξέταση της ζωής της ατομικής ψυχής που περιλαμβάνει τις δυνάμεις που διαμορφώνουν ενεργά το ανθρώπινο σώμα και επεκτείνεται στην αλληλεπίδραση του ζωντανού σώματος με τον περιβάλλοντα κόσμο. Αυτές οι σχέσεις αγκαλιάζονται με τη σειρά τους από τη συνεχιζόμενη δημιουργική και δυναμική δραστηριότητα του σύμπαντος, το οποίο δεν εξετάζεται εδώ αφηρημένα, αλλά ως αποτελούμενο από περιοχές πνευματικών όντων. Επιπλέον, αυτές οι περιοχές και οι μεταξύ τους σχέσεις εξετάζονται από την άποψη της εσωτερικής τους μορφής και δραστηριότητας. Αυτό το ίδιο το πλαίσιο αποτελεί το πεδίο, το εγχείρημα της Ανθρωποσοφίας, που ξεκίνησε από τον Rudolf Steiner. Κάτι από τη φύση και την προοπτική αυτού του πλαισίου, δηλαδή της «Ανθρωποσοφίας», παρουσιάζεται στην πρώτη διάλεξη. Η εισαγωγή μου δε θα συγκρίνει αυτό που παρουσιάζει ο Steiner με όλες ή ακόμη και με αρκετές άλλες σχολές

ψυχολογίας. Κάτι τέτοιο θα μας απομάκρυνε από το κείμενο αντί να μας οδηγήσει σε αυτό. Αναφέρω τη σχέση του Steiner με τον τομέα της ψυχολογίας, μόνο για να προειδοποιήσω τους αναγνώστες που προσεγγίζουν το έργο αυτό από το υπόβαθρο των ψυχολογικών κλάδων για τη σύγχρονη σημασία του.

Το βιβλίο αυτό δεν είναι απλώς άλλη μια ψυχολογία που πρέπει να τοποθετηθεί δίπλα σε όλες τις άλλες. Αντίθετα, παρουσιάζει ένα πιθανό μέλλον για τον κλάδο στο σύνολό του.

Ανθρωποσοφία και Ψυχολογία

Η Ψυχολογία του Σώματος, της Ψυχής και του Πνεύματος μπορεί να διαβαστεί όχι μόνο από όσους ενδιαφέρονται για την ψυχολογία, αλλά και από όσους ενδιαφέρονται για την περαιτέρω ανάπτυξη της πρακτικής της ανθρωποσοφίας. Αν δουλέψει κανείς πραγματικά με το κείμενο, ο τρόπος με τον οποίο διαβάζει και μελετά οποιοδήποτε άλλο έργο του Steiner θα μεταμορφωθεί ριζικά. Ταυτόχρονα, η ίδια η πρακτική οποιασδήποτε πτυχής της ανθρωποσοφίας θα αναπτυχθεί επίσης με νέους τρόπους. Είτε ο τομέας του καθενός είναι η εκπαίδευση, η ιατρική, η τέχνη, το θέατρο, η ευρυθμία είτε η οικονομία -ανεξάρτητα από την πρακτική μορφή που παίρνει το πνευματικό έργο του- η προοπτική που προσφέρει αυτό το βιβλίο έχει τη δυνατότητα να αποκαταστήσει το συχνά χαμένο στοιχείο της ψυχής. Επειδή αυτό το στοιχείο συχνά λείπει από την ανθρωποσοφική εργασία, πολλά από τα καλά που θα μπορούσαν να φέρουν στον κόσμο τα ανθρωποσοφικά εγχειρήματα δυστυχώς υπονομεύονται από τη δυσλειτουργική ψυχική ζωή των εμπλεκόμενων. Οι ιστορίες φρίκης εκείνων που έχουν υποστεί τη «βοήθεια» λιγότερο υγιών ανθρωπόσοφων, θα μπορούσαν να γεμίσουν αρκετούς τόμους και μάλλον θα έπρεπε να καταγραφούν.

Το ψυχικό στοιχείο στην ανθρωποσοφική εργασία είναι συχνά βοήθεια που κατοικεί σε καλλιτεχνικές προσπάθειες - ζωγραφική, μουσική, ευρυθμία και ούτω καθεξής. Αυτή η άποψη είναι αληθινή, ωστόσο, μόνο στον βαθμό που η καλλιτεχνική εργασία γίνεται από

μια πραγματική, συνειδητή παρουσία στις πραγματικές διαδικασίες που εμπλέκονται στη ζωή της ψυχής και δεν ακολουθεί απλώς τύπους για το τι κάνει ένα συγκεκριμένο χρώμα, κίνηση ή τόνο στην ψυχή. Η ψυχική ζωή δεν περιορίζεται ασφαλώς μόνο στην καλλιτεχνική εργασία και η τυποποιημένη ψυχή πρέπει να κατανοηθεί ως κάτι εντελώς διαφορετικό από τη ζωντανή ψυχή.

Οι προσπάθειες να αναπτυχθεί μια πνευματική ζωή χωρίς να αναπτυχθεί μια συνείδηση της πληρότητας, του βάθους και της ιδιαιτερότητας της ψυχικής ζωής -η οποία δεν πρέπει να ενταχθεί απλώς ως κάτι το προκαταρκτικό για κάτι άλλο, αλλά ως ένα συνεχές έργο- συνήθως καταλήγουν στο να ζούμε τις αφηρημένες ιδέες της πνευματικότητας και όχι την πραγματικότητά της. Οι περιπτώσεις κακοποίησης που προκαλούνται από μια τέτοια άγνοια, ανεξάρτητα από τις πνευματικές ή θρησκευτικές πρακτικές που εμπλέκονται, είναι γνωστές. Αυτό που κάνει την ανθρωποσοφία μοναδική, ωστόσο, είναι ότι ο Steiner δεν παράκαμψε το πεδίο της ψυχής και δε στόχευσε κατευθείαν στο πνεύμα. Η διαπιστωμένη έλλειψη γνώσης της ψυχής και της ψυχικής εργασίας μέσα στην ανθρωποσοφία δεν μπορεί να αποδοθεί σε αβλεψία του ιδρυτή της. Από αυτή την άποψη, παρόλο που αυτή η συγκεκριμένη σειρά διαλέξεων συνέβη αρκετά νωρίς στο σώμα της ανθρωποσοφίας, μπορεί κάλλιστα να είναι το πιο κεντρικό έργο, όχι μόνο για να διαβαστεί αλλά και για να ληφθεί σοβαρά υπόψη ως το θεμέλιο για μια πραγματική ανανέωση του ανθρωποσοφικού κινήματος.

Όταν αυτό το βιβλίο διαβαστεί -εμβαθύνοντας- είναι αδύνατο να φύγει κανείς από αυτή τη συνάντηση χωρίς να συνειδητοποιήσει ότι η σύγχρονη μυητική πορεία της ανθρωποσοφίας είναι μια πνευματική-ψυχολογική προσπάθεια. Αυτή η συνειδητοποίηση σημαίνει ότι ολόκληρη η ανθρωποσοφία πρέπει να μελετηθεί και να ασκηθεί με πνευματικό-ψυχολογικό τρόπο. Συνδυάζοντας τους όρους πνευματική και ψυχολογική, στην ουσία εννοώ ότι θέλω να μεταφέρω τη δυνατότητα μιας πνευματικής πρακτικής μέσα από μια βαθιά, μόνιμη και πολύ ιδιαίτερη, παρά γενική, επίγνωση της ψυχικής ζωής του ατόμου.